

*Tinódi Lantos Sebestyén és Thuróczy krónikájának összehasonlítása
Zsigmond császár személyén keresztül*

Elő pillantásra a két szerzőt egyáltalán nem érdemes összehasonlítani, elvégre Thuróczy János krónikája 1488-ban látott napvilágot latin nyelven,¹ míg Tinódi Lantos Sebestyén két munkája Zsigmond királyról 1552 táján készült, rímes magyar nyelven.² Az összehasonlítás annyiban mégis helyes lehet, hogy Zsigmond esetében egyik forrás sem számít primer forrásnak, vagyis nem az általuk vizsgált cselekménnyel egy időben íródtak, bár Thuróczy munkája közelebb esik Zsigmond korához.

A szakirodalom úgy tudja, hogy Tinódinak a *Zsigmond király és császárnak krónikája* illetve *História Zsigmond császárnak fogságáról Magyarországon történt dolgáról* írott munkái egyértelműen Thuróczy művének fordításai és megrímesítései lehetnek.³

A valóság azonban ennél bonyolultabb, erre kíván rávilágítani jelen tanulmányom. A két nagyon eltérő külsejű szöveg miatt csupán csak a tartalom vizsgálatára korlátozódik dolgozatom, ugyanakkor bízok benne, hogy így sem lesz haszontalan Tinódi érdemtelenül elfeledett munkáinak felelevenítése. Meg kell jegyezmem, hogy Tinódi munkásságával igen keveset foglalkozott az irodalomtörténelem, a történészek is rendszeresen elhanyagolják, leginkább Eger ostromának rekonstrukciójához használták eddig.⁴ Nehézkes rímei, régies szavai, kicsinek tartott forrásértéke miatt gyakran más kutatási témákkal foglalkoznak a kutatók.⁵

Tinódinak Zsigmond császárról írt második munkája igazán csak 1871-ben bukant fel a szakma számára.⁶ A krónikát már a Heltainál történt kiadás óta ismerjük. Thuróczy munkája 1488-ban jelent meg két különböző nyomtatásban is, így Tinódi korára valóban jól ismert, közkedvelt forrássá válhatott.

Tinódi munkájának értékelését már a legelső versszak megnehezíti, ugyanis kétféle szövegvariációban maradt ránk:

¹ THURÓCZY 2001. 454.

² RMKT 464. (jegyzetek); Tinódi életéről lásd például HEGYI 1968.

³ RMKT 464., BERTA 1923. 29. A két munkát egyként kezelem, elvégre eredetileg is valószínűleg egy munka részeként készülhettek, végül a mai szöveg hagyomány mégis két külön részből maradt ránk. A 'krónikából' hiányzik is a fogságról íródott rész, így a kettő szépen kiegészíti egymást.; Tinódi maga is mondja, hogy Zsigmond királyról szóló krónikát fordított magyar nyelvre, tehát valószínűleg Thuróczyt használta. Ld. RMKT 1881. 358. 1205–1206. sorok.

⁴ Mivel nem kapcsolódik szorosan középkori témámhoz, így csak kiemelésül utalnék a Tinódit elsők között újra felfedező Sugár István monografikus művére. SUGÁR 1971.

⁵ Hegyi kismonográfiáján kívül említhető még egy jelentéktelen Tinódi emlékkönyv, HORVÁTH–NASZÁDOS 1956. Ezeken kívül írt még róla ACSÁDY 1899. 1–25. és DÉZSI 1912. 1956-tól kezdve inkább csak a lexikonok szócikkeiben lehet megtalálni, az utóbbi évtizedekben pedig Tinódi megbízhatóságáról írt SZAKÁLY – DÁVID 1996. 481–489.

⁶ KNAUZ 1871. 316.; Zsigmondról írott munkáit Tinódi 1554-es saját kiadásából kihagyta, de 1574-ben Heltainál már a róla írt krónikája szerepelt. Ld. HELTAI 1574. Meg kell jegyezni, hogy Heltai Gáspár saját változtatásai és a rendelkezésünkre álló hiányos kéziratok miatt Tinódi eredeti munkáját már nem tudjuk 100%-ig rekonstruálni, néhol az eltérések Thuróczyhoz képest pont Heltaihoz vezethetők vissza. A Zsigmond fogságáról szóló ének a XVII. században Petrovai Miklós énekeskönyvében már megjelent, de csak Knauz óta ismert. BÓTA 1959. 18.

„Ím, megmondom Zsigmond király csudáját,
Krónikáját és nagy kegyetlen voltát,
Idegen nemzettel hadakozását,
Országában mint veszte nagy urakat.”⁷

Ugyanez a kezdő strofa Heltai Gáspár változtatásaival:

„Megmondom Zsigmond király krónikáját,
Emberségét, jóságát, vitéz voltát,
Ez mellett az ő győzedelmes voltát,
Szerencsétlenségét és apróságát.”⁸

Heltai Gáspár tehát saját szájíze szerint átírta az első versszakot (és lehetséges, hogy Tinódi versébe beszúrt két versszakot is Zsigmond király konstanzi döntéséről).⁹ Tinódinál tehát Zsigmond nagy formátumú uralkodó, míg a protestáns Heltai kicsinyíteni igyekszik. Thuróczy-nál – Tinódinál egyaránt Kis Károly trónra kerülésével (1387) kezdődik a történet, azonban jól látható, hogy amíg Tinódinál ez az epizód bevezeti Zsigmond történetét, úgy Thuróczynál önálló része a krónikaszerkesztésének. Thuróczynál a 195. fejezettől kezdődik kimondottan a Zsigmondról írott rész.¹⁰ Feltűnő, hogy semmiféle jelzöt nem használ Zsigmondra, nem minősíti őt, feltehetően azért, mert emléke még élénken élt sok ember emlékezetében, így nem akart senkit megbántani véleménynyilvánítással. Tinódi korban távolabb írt Zsigmondról, egy mohácsi csatavesztés után, kiegyensúlyozottan, de nem protestáns dühvel átítatottan, mint Heltai, így Tinódi szavai nagyjából a Zsigmondra emlékező naív, magyar népi tudat szavai lehetnek.

Nagyon érdekes a Tinódinál leírt nikápolyi csatához felvonulás is. A magyar források közül *egyedül* Tinódi említi meg a magyar és a francia csapatok mellett az angolokat. Nem tudjuk, hogy honnan vette ezt az információt, netán hasraütésszerűen sorolta fel őket is?¹¹ Sem Thuróczy, sem Bonfini nem tud angolokról, egyetlen – megbízhatatlannak tartott – olasz krónika emlékszik csak róluk és Tinódi.¹² Itt kell megjegyezni azt is, hogy a

⁷ RMKT 1881. 321.

⁸ HELTAI 1574. 32.

⁹ HELTAI 1574. 54.; RMKT 1881. 342. 669–680. sorok. Varjas Béla kísérő tanulmánya szerint egy versszakot biztosan az ígéhirdető Heltai szúrt be a két versszak után a protestánsok okulására (magam is osztom vélekedését): „Királyt pápa hitszegésből ódozá/Tetszék királynak igen jól járt volna/De isten szerencsáját sárba nyomná/Mert azután mind nagyobb szégyent valla. Zsigmond példája mind a nagy uraknak/Hogy ne higgyenek római pápának/Mert haszontalan mind az ő ódozása/Hamis hitet követ, örök kárvallásra.”

¹⁰ THURÓCZY 2001. 231.

¹¹ RMKT 1881. 339. 588. sor. A Lantos megemlítette a harcokat megelőzően a két vetekedő bizánci császár nevét is (VII. János és II. Manuél), akikről Thuróczy vagy Bonfini egyáltalán nem szólt, ugyanakkor Manuél nevét szerzőnk Mihálynak énekelte meg. Tehát itt is saját anyaggyűjtésről lehetett szó. RMKT 1881. 338., 541., 554. sorok.; BRÉHIER 1999. 436., 439. A neves történész megállapítása alapján a későbbi II. Manuél és VII. János harcoltak Nikápolyt megelőzően a bizánci trónért.

¹² BÁRCZAY 1894.; KROPF 1897. 53. Utóbbi az egyetlen szerző, aki tagadta – egy általa is megbízhatatlannak tartott – francia veszteséglista alapján az angolok részvételét a nikápolyi csatában. Ő hivatkozta le viszont az olasz krónikát az angol sereggel kapcsolatban.; WERTNER 1925. 219. Az angol csapatokról annyit tud, hogy 1000 lovuk volt és valószínűleg II. John Lancaster vezette őket., RÁZSÓ 1973. 415.; VESZPRÉMY 1998. 606. „Kis számban angolok is voltak Zsigmond oldalán.”; BÁRÁNY 2005. 517–566. Utóbbi szerző briliánsan bizonyította az angolok részvételét Nikápolynál, sok külföldi forrást is elősorolt ennek bizonyítására. Egyikőjük sem tud viszont arról, hogy Tinódi, mint magyar forrás már megemlítette az angolok részvételét

Lantost erősen érdekelték a régebbi, törökkel vívott csaták és a török szultá-nok is, tudjuk, hogy írt erről is egy krónikát, ami sajnos teljesen elveszett.¹³ Összességé-ben – a szakirodalommal egyetemben – hajlok arra, hogy Tinódi jól értesült, és valóban voltak angolok (vagy Magyarországon angolnak tartott) csapatok Zsigmond seregében.

További értékes történeti momentumokat is fel lehet lelteni Tinódi művének önálló vonásaiban. Így például még a munka elején Kis Károly megölésének részlete nem egyezik egyetlen általunk ismert magyar forrással sem. Az ominózus részlet szerint Tinódinál Thuróczyhoz képest Károly olasz őrei be voltak avatva a tervbe, és ők kacsintanak Forgách Baláznak, aki ekkor kardját elrántva ráút a királyra. Továbbá itt következik egy hadtörténeti érdekesség, miszerint az olasz örök szokás szerint kettesével örködtek.¹⁴ Valószínűleg ez így volt Tinódi korában is, de a XIV. század végén is.

Jeleznünk kell még, hogy Thuróczynál a Kis Károly kíséretében levő Garai Miklós nádor kacsint az orgyilkosnak,¹⁵ hogy mikor üthet, de a Tinódi féle változat hihetőbb, miszerint az örök beavatása nélkül nehéz lett volna kardot becsempészni egy féltve őrzött, Magyarországon idegen király környezetébe.

Vannak azután egészen apró, szinte elhanyagolható kiegészítései is Tinódinak. Lehetséges, hogy ezeket az 1-1 szónyi beszúrásokat Thuróczyhoz képest csak a rím, a verselés kedvéért illesztette bele szövegébe, de lehet, hogy valós hozzátoldásról van szó. Így említi például a Moldva elleni 1395-ös hadjáratot, aminek végén Zsigmond elé járult István moldvai vajda, és amit Tinódi kiemelt, *borokkal* ment a király elé.¹⁶ Máshol a költő említi, hogy a Zsigmond uralmával elégedetlen 32 vitézről a „hegedősek csácsogtak”, tehát még az ő korában is kedvelt volt a történet. Velük kapcsolatban valószínűleg ilyen forrásból merítve jelentette ki, hogy az *alföldön* bujkáltak, ez a részlet is hiányzik Thuróczynál.¹⁷

A nevezetes 1428-as galambóci ostromnál meghalt híres-nevezetes lengyel vitéz Thuróczynál fekete Kanizsai, Tinódinál Fekete Szaniszló nevű volt.¹⁸ Mind a két szerző emlékezetében hasonló a személynév mássalhangzói, feltehetően Thuróczy hibásan írt névváltozata okozta Tinódi névalakját is (ld. lent a 17. lábjegyzetet). Az egykorú források alapján Brocquiére-től tudjuk, hogy itt valójában egy lengyel vitézről van szó, akit Fekete Zavisa néven tisztelt a kor.¹⁹

Nikápolynál! Tinódi tehát az egyetlen magyarországi forrásunk az angol seregekre Zsigmond oldalán, ez pedig megerősíti a hitelét, önálló forrásként való használatának fontosságát.

¹³ RMKT 1881. 340. 609–610. sorok. „*Viadal ott mint lön böven megírtam/A török császárok krónikájokban...*”

¹⁴ RMKT 1881. 324. 97–100. sorok.

¹⁵ THURÓCZY 2001. 229. 194. fejezet. Az örök itt is olasz szokás szerint kettesével voltak (eszerint a magyar örökös szokás más volt, de ez már egy külön tanulmányt igényelne!), azonban a jelt Garai adta meg a gyilkosságra. Bonfini szó szerint a Thuróczy féle variációt adta vissza ránk maradt munkájában. BONFINI 1995. 505–506.

¹⁶ RMKT 1881. 334. 419. sor.

¹⁷ RMKT 1881. 335. 479–480. sor; THURÓCZY 2001. 239–240., 202. fejezet. Itt már Bonfinitől vette forrását a Lantos ld. BONFINI 1995. 519. Nála a 32 vitéz konkrétan a Száva közelében egy mezőn táborozott.

¹⁸ RMKT 1881. 341. 663. sor; THURÓCZY 2001. 251. 208. fejezet.

¹⁹ SZAMOTA 1891. 85. Bertrandon de la Brocquiére 1433-ban utazott át Magyarországon, így ő volt korban a legközelebb eső szövegahagyományozó, ráadásul Galambócon és környékén is járt. Nála Advis herceg néven szerepelt az illető. Fekete Zavisa egyébként szinte népmesei magasságokat elért lengyel hős volt, a mi Toldi Miklósunkhoz vagy Kinizsi Pálunkhoz hasonlatos. Zavisa magyarországi szerepéről, galambóci hősi haláláról bővebben lásd: VESZPRÉMY 2008. 292., 294.; THURÓCZY 1985. 220–221.; Uo. II/2.(kommentárok) 259.; Veszprémi László vette észre, hogy Thuróczy fordítása helytelenül adta vissza a nevet, mivel az eredetiben szerinte Fekete Zavissa névváltozat szerepelt. Ellenben ld. THURÓCZY. 1991. 208. fejezet.; THURÓCZY 1985. 221. A fordítás igenis megfelelő lehet, Thuróczy összes kiadásában valójában a *niger zanissa* alakot használ-

A Hervoja bosnyák fejedelem elleni küzdelemben a két szerző megegyezik abban, hogy török támogatást is élvezett az ellenség, Tinódi viszont megemlíti a főeregek összecsapásakor, hogy „A tevéken sok harangok kongának”.²⁰ Ezt a török szokást valószínűleg saját, harctéri tapasztalataiból mérítette. Hasonlóan szó szerint említi ugyanitt a magyar visszavonulás vezényszavát („fút, fút, kavor”),²¹ amit talán egy oszmán krónikából/énekből emelt át? Lévén, hogy számunkra (mai magyarsággal) igen helytelen a magyarsága (fuss, fuss, kavarog).

A Thuróczy-nál szereplő 1395-ös havasalföldi hadjáratnál megtörtént egy csoda, miszerint a legyőzött magyarok között az egyik vitéznek csak a feje maradt épen, és azt évek múlva találták meg, és ekkor még élt, merthogy gyónás nélkül nem halhatott meg. Tinódinál inkább Heltai kezemunkáját sejtethetjük, amikor ezt biggyesztette oda a csoda végére „nem hisznek annak.”²²

Tinódi határozott beszúrása a Thuróczy féle szövegbe az Ikács bosnyák király elleni hadjáratról szólva (1419-ben), hogy Péterfia Miklós „honlakó szegény legényekkel” erősítette seregét, vagyis a köznépből toborzott katonákat az ellentámadásra, akik fizetés nélkül otthonaik védelmében szolgáltak.²³

Legkésőbb Zsigmond császár haláláról szólva válik egyértelművé, hogy Bonfini alapján is dolgozott Tinódi, hiszen szinte szó szerint adta elő Bonfini történetét a halálát megelőző eseményekről, Borbála hűtlenségéről, királynői törekvéseiről.²⁴ Ez azért jó hír a történész számára, mert világossá válik, hogy a Lantos nem egyszerűen rövidítve, megzenésítve akarta Zsigmond életét előadni közönségének egyetlen forrásból merítve, hanem valódi, kritikai történelmi hűségre törekedett, gyűjtötte az anyagot munkájához, forrásai között szelektált. *Összességében azt mondhatjuk Tinódi munkájáról, hogy nagyobb részt valóban Thuróczy alapján dolgozott*, ezt ültette át magyarra, máshol Bonfini volt a forrása (akinek szintén Thuróczy volt sokszor az alapja, de máshonnan is merített, főleg saját korában), azonban hozzájuk képest is vannak ismeretlen forráshelyű részletei, ahol értékes adalékokkal szolgálhat a magyar történelem számára. Éppen ezért Tinódi Lantos Sebestyén eme rimes krónikái megérdemlik a nagyobb történészi figyelmet, forrásul használhatók és kell is használnunk ezeket.

A legfontosabb érdekes önálló adalék egyértelműen Tar Lőrinc pokoljárásának legendája, amit egyedül Tinódi becses munkája őrzött meg számunkra.²⁵ Erre jelen tanulmányomban gondolatot sem érdemes vesztegetni, mivel bőségesen feldolgozták már.²⁶

ták, amit a fordítás Kanizsaiként adott vissza. Feltételezhetően véletlenül került ez a hiba az első brnói kiadásba, miszerint a kiadó fönt kötötte össze a v/u betű szárait, így n betűt alkotva belőle. Mindenesetre a Zanissa névalakból könnyen megérthető a Tinódi által készített Szaniszlónak hangzó magyartítás. Ez is nyilvánvalóvá teszi, hogy Tinódi valóban Thuróczyra alapozta munkáját.

²⁰ RMKT 1881. 343. 710. sor.

²¹ RMKT 1881. 344. 779. sor.

²² RMKT 1881. 346. 812. sor.; THURÓCZY 2001. 256., 212. fejezet. Persze lehet, hogy a Lantos saját véleménye volt.

²³ RMKT 1881. 347. 837–840. sorok. Ezen információt szintén Bonfini-től merítette. BONFINI 1995. 552.

²⁴ RMKT 1881. 353–355. 1025–1084. sorok.; BONFINI 1995. 560. Tinódi leírja azt is Thuróczyval szemben, hogy Zsigmondot Pozsonyon és Budán keresztül vitték Nagyváradra, ahol koporsóba ültették (ravatalozták), és a szentek közé is be szeretnék volna sorolni. RMKT 1881. 357. 1151–1168. sorok. – Ugyanakkor fontos leszögezni, hogy Bonfini egyként (minden bizonnyal Thuróczyra támaszkodva) meséli el az általam kiemelt történeteket, mint Kis Károly megtámadása, Nikápoly előzménye, a felvonuló keresztes had összetétele.

²⁵ RMKT 1881. 357–358. 1169–1200. sorok.

²⁶ V. KOVÁCS 1985.; MÁLYUSZ 1984. 94., 266–269.; Tari Lőrinc pohárnokmester életrajzi vázlat, forrásokkal és irodalommal: ENGEL 1987. 451–453.; vö. ENGEL 1996. mutató szerint: II. 241. sk.; különösen I. 496. sk. Legutóbb: MAROSI 2002. Az elbeszélés mindenekelőtt, mint a budavári Szent Zsigmond-prépostság alapítás-

Tinódi befejező gondolatai viszont megint csak tisztán jellemzik a józan népi gondolkodásra oly jellemzően emlékezetbe vésett Zsigmond királyt:

„E királynak viadalja sok vala,
De diadalma igen ritkán lőtt vala,
Azért fejében míg korona vala,
Országait megoltalmazta vala.”²⁷

BIBLIOGRÁFIA

- ACSÁDY 1899. ACSÁDY IGNÁC: Tinódi Sebestyén. Budapesti Szemle 1899.
BÁRÁNY 2005. BÁRÁNY ATTILA: Angol lovagok a nikápolyi csatában. *Hadtörténelmi Közlemények* 2005/3. 517–571.
BÁRCZAY 1894. BÁRCZAY OSZKÁR: Nikápoly. *Hadtörténelmi Közlemények* 1894. 486–501., 589–598.
BERTA 1923. BERTA GYULA ORBÁN: Tinódi Sebestyén 'Cronica'-ja hadtörténelmi szempontból. Budapest 1923.
BONFINI 1995. ANTONIO BONFINI: A magyar történelem tizedei. Ford. Kulcsár Péter. Budapest 1995.
BÓTA 1959. TINÓDI SEBESTYÉN: Cronica. Kolozsvár 1554. A kísérő tanulmányt írta: Bóta László. Budapest 1959.
BRÉHIER 1999. BRÉHIER, LOUIS: Bizánc tündöklése és hanyatlása. Budapest 1999.
BUZÁS–FELD 1996. A budavári Szent Zsigmond templom és gótikus szobrai, kiállítási katalógus. Szerk. BUZÁS GERGELY – FELD ISTVÁN. Budapest 1996.
DÉZSI 1912. DÉZSI LAJOS: Tinódi Sebestyén. Budapest 1912.
ENGEL 1987. ENGEL PÁL: Zsigmond bárói: rövid életrajzok. In: *Művészet Zsigmond király korában 1387–1437*. I. Szerk. Beke László–Marosi Ernő–Wehli Tünde. Budapest 1987. 114 – 129.
ENGEL 1996. ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. Budapest 1996.
HEGYI 1968. HEGYI JÓZSEF: Tinódi Lantos Sebestyén. Szigetvár 1968.
HELTAI 1574. HELTAI GÁSPÁR: Cancionale, azaz históriás énekeskönyv. (Kolozsvár 1574.) Budapest 1962.
HORVÁTH-NASZÁDOS 1956. HORVÁTH ISTVÁN KÁROLY – NASZÁDOS ISTVÁN: Tinódi-émlékkönyv. Sárvár 1956.
KNAUZ 1871. KNAUZ NÁNDOR: Tinódi Sebestyénnek eddig ismeretlen versezete Zsigmond királyról. Régi Magyar Nyelvmélekek 1871.
KROPF 1897. KROPF LAJOS: Nikápoly. *Hadtörténelmi Közlemények* 1897. 47–58.

történetének háttértörténete jelenik meg Tinódinál, mint a tizenhárom szepesi város elzálogosításának indoka. Eszerint Zsigmond, akit Tar Lőrinc figyelmeztetett a lelki üdvét fenyegető veszélyre, „*Ezt felelé: lésszen arról nagy gondja, /Mint ő ágyát pokolból kiiktassa, /És hogy mennyországra igazgathassa.*” Tehát a szepeségi városokért és a Szent Korona megcsönkítéséért(!) nyert zálogösszezből a budai prépostságot „rakatá”, „*Szent Zsigmondnak ő azt felnevezteté, /Hanem ha ágyát avval kivethette.*” RMKT 358. 1193–1196. sorok.; A budai Szent György téren folytatott ásások során nemrég fellelt épületmaradványok alapján azonban a régészeti irodalom is helytállóan tartja az 1410 körüli alapítás és az 1424 táján történt befejezés feltevését. Ezt fogalmazta meg a források elemzése alapján KUMOROVITZ 1963. 109–149.; vö. BUZÁS – FELD 1996. 5–6.; vö. MAROSI 2000. 153. sk.

A körülmények pompásan egyeznek: Tari Lőrinc úti szándéka a neki kiadott királyi menlevél tanúsága szerint 1408. január 10-én már megvolt, de útra nem kelhetett 1409 tavasza előtt, s szándékát, Szent Patrik írországi purgatóriumának meglátogatását 1411 őszén váltotta valóra. Azt persze nem tudhatjuk, hogy Tinódinak tényleg igaza van-e Zsigmond egyházalapítását illetően, illetve az őt forrásul vevő szerzőknek.

²⁷ RMKT 358. 1201–1204. sorok. Kiegyensúlyozott, lényeglátó a népi emlékezet.

- KUMOROVITZ 1963. KUMOROVITZ L. BERNÁT: A budai várkápolna és a Szent Zsigmond prépostság történetéhez. *Tanulmányok Budapest múltjából* 1963. 103-152.
- RMKT 1881. SZILÁDY ÁRON: Régi Magyar Költők Tára. III. kötet Budapest 1881.
- MAROSI 2000. MAROSI ERNŐ: Centralizujúce tendencie v architektúre Uhorska okolo roku 1400. In: *Pocta Václavovi Menclovi. Zborník štúdií k otázkam interpretácie stredo-europejského umenia*, (zost. Dana Bořutova, Štefan Oriško) Bratislava 2000.
- MAROSI 2002. MAROSI ERNŐ: Tar Lőrinc pokolbeli látomásának ikonográfiája Tinódi szerint. *Palimpszeszt* 2002/5.
- MÁLYUSZ 1984. MÁLYUSZ ELEMÉR: Zsigmond király uralma Magyarországon 1387-1437. Budapest 1984.
- RÁZSÓ 1973. RÁZSÓ GYULA: A Zsigmond-kori Magyarország és a török veszély. *Hadtörténelmi Közlemények* 1973/3. 403-444.
- SUGÁR 1971. SUGÁR ISTVÁN: Az egri vár és viadala. Budapest 1971.
- SZAKÁLY-DÁVID 1996. SZAKÁLY FERENC – DÁVID GÉZA: Újabb adalék Tinódi Sebestyén történetírói hiteléhez. *Irodalomtörténeti Közlemények* 1996/4. 481-489.
- SZAMOTA 1891. SZAMOTA ISTVÁN: Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten 1054-1717. Budapest 1891.
- THURÓCZY 1985. JOHANNES DE THUROCZ: *Chronica Hungarorum*. Budapest 1985.
- THURÓCZY 1991. THURÓCZY JÁNOS: *Chronica Hungarorum*. Augsburg 1488. Budapest 1991.
- THURÓCZY 2001. THURÓCZY JÁNOS: A magyarok krónikája. Ford. és jegyz. Bellus Ibolya – Kristó Gyula. Budapest 2001.
- V. KOVÁCS 1985. Tar Lőrinc pokoljárása. Középkori magyar víziók. Szerk. és bevezetőt írta: V. KOVÁCS SÁNDOR. Budapest 1985.
- VESZPRÉMY 1998. VESZPRÉMY LÁSZLÓ: A nikápolyi hadjárat értékelése az újabb hadtörténetírásban. *Hadtörténelmi Közlemények* 1998/3. 603-609.
- VESZPRÉMY 2008. VESZPRÉMI LÁSZLÓ: Zsigmond Galambócnál 1428-ban. *Hadtörténelmi Közlemények* 2008/2. 283-302.
- WERTNER 1925. WERTNER MÓR: A nikápolyi hadjárat. *Hadtörténelmi Közlemények* 1925. 31-62., 213-253.